

חג ומועד ונופל

יעדי ההערכה העיקריים

מילות מפתח:

- שורש
- דמיון צורני
- דמיון צלילי
- דמיון כתיבי
- משמעות
- גוני משמעות
- משפחת מילים

- לבדוק ולפתח את תפיסת מושג **השורש**.
- לבדוק ולפתח שילוב של ידע לשוני ושל ידע מטא-לשוני טבעי-התפתחותי ותלוי הוראה של הלומדים ברמה של הבנה, של שיפוט ושל הפקה. (**הבנה** - בדיקת מודעות; **שיפוט** - הנמקות לגבי קיום קשר: מה הקשר? האם יש קשר?; **הפקה** - התלמידים נותנים דוגמה, משבצים במשפט וכדומה).
- לעורר חשיבה על הסמנטיקה של השורש.
- לבדוק יכולת ניתוח לשוני של מילים, יכולת השוואה והסקת מסקנות בהקשר של קבוצות מילים.
- לבדוק ערנות פונולוגית, מודעות לכתב, עושר לשוני, ידע מילוני וגמישות לשונית.
- לבדוק ולעורר חשיבה אנליטית על היבטים שונים של המילה.

תיאור כללי

המשימה עוסקת באחד הנושאים המרכזיים בשפה העברית - השורש. היא מטפלת בנושא מכיוונים שונים: סמנטיקה, פונולוגיה ואורתוגרפיה (משמעות, צליל וכתב). לעיסוק בנושא השורש חשיבות רבה, כי הוא הבסיס לידע מילוני של השפה העברית.

המשימה מתייחסת בעיקר לקטגוריות לשוניות ברמת המילה הבודדת, אך מלבד הבדיקה במבודד יש גם בדיקה בתוך משפטים ובתוך טקסט. במשימה זו המוקד העיקרי הוא הפן הסמנטי, הפן הפונטי והפן הצורני: פורץ/פרצה, נתן/מתנה, סבב/מסיבה, לחם/מלחמה.

ידע נדרש: המשימה מתאימה לכל תלמידי כיתה ח. כל התלמידים יוכלו להתמודד עם המשימה ברמות שונות של חשיבה לשונית.

מבנה המשימה

פעילויות	מקום	זמן
<p>לשון: שורש, כתיב, צליל, במנותק מהקשר ובתוך הקשר (במשפט, בחידה ועוד).</p> <p>סמנטיקה: משמעויות שונות למילה; גוני משמעות של מילים מאותה המשפחה.</p> <p>כתיבה: קישור פונקציונאלי בין לשון הטקסט לבין מטרת הטקסט (שלט פרסומת).</p>	כיתה	90 דקות

הסבר כללי

בחרנו בנושא זה כיוון שהשורש הוא היסוד המורפולוגי החשוב ביותר בעברית, הליבה של המילה העברית. הוא הבסיס ל"משפחה המורפולוגית", ויש בסיס רחב להנחה שהוא בעל תפקיד מרכזי בהבנת הנקרא. לשורש פן צורני (צליל), פן משמעותי (משמעות השורש ומשמעויות המילים הנגזרות ממנו) ופן אורתוגרפי (כתיב השורש). בכל אלה יש כר נרחב לסקירת יכולתם של התלמידים לעמוד על יחסי מבנה ומשמעות, לנתח מילים, לברר מקרים שלשני השורשים יש צליל דומה ומשמעות שונה, ליצור רשת של מילים המקושרות באמצעות השורש וכדומה. כך תקודם המודעות המורפולוגית של התלמיד לליבת המילה העברית.

1. לפניכם קבוצת מילים. סדרו את כל המילים בזוגות לפי אותה השיטה. ...

01

מטרה

לבדוק את תפיסת המושג **שורש**.

הערה

חלק מהפעלים הם מגזרת השלמים וחלק מגזרות אחרות.

מחווין (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: סידור נכון של 11-12 זוגות של מילים.

2. רְדוּם - הִרְדָּמָה	8. מִתְנָה - נָתַן
3. בְּטִיחוֹת - הִבְטַחָה	9. מִנְעוּל - נְעוּל
4. מְסַגֵּרֶת - סָגַר	10. קָרֹב - קָרְבָה
5. יְצִירָה - נוֹצַר	11. מְצַקֶת - יָצַק
6. מְסַע - נְסִיעָה	12. פְּתִיחַ - פּוֹתַחַן
7. מְשַׁדֵּר - תְּשַׁדֵּיר	13. מְסַכֵּן - סִכְנָה

רמה 3 תשובה חלקית: סידור נכון של 8-10 זוגות של מילים (מהרשימה שלעיל).

רמה 2 תשובה חלקית: סידור נכון של 6-7 זוגות של מילים (מהרשימה שלעיל).

רמה 1 תשובה חלקית: סידור נכון של 5 זוגות של מילים או פחות (מהרשימה שלעיל).

2. הסבירו לפי מה סידרתם את הזוגות. מה משותף לכל זוג? ...

02

מטרה

לבדוק מודעות מפורשת לשורש (קשר צורני וסמנטי כללי).

הערה

ההסבר של התלמידים יכול להיות צורני, אורתוגרפי או סמנטי, אך חשוב ביותר הוא הניסוח המפורש, שמצביע על תפיסה של **שורש**. מהניסוי עולה שתלמידים רבים בוחרים במינוח **אותיות**, כאשר הם מתכוונים למונח **שורש**.

מחווין (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: נימוק מפורש, הכולל שלושה רכיבים: צורני (צליל), סמנטי (משמעות), אורתוגרפי (כתיב).

- א. מילים שיש בהן את אותן אותיות בערך.
- ב. מילים שמתוכן לקחו את המילה השניה, למשל מהמילה משדר לקחו את המושג תשדיר.
- ג. יש להם אותו צליל ובערך אותה משמעות.
- ד. אותו שורש.
- סידרתי את המילים לפי שורש משותף. סידרתי גם לפי המשמעות של המילים.
- מה שמשותף זה שהם עיצורים זהים למשל קרבה/קרוב - ק.ר.ב או סכנה/מסכן - ס.כ.ן.

רמה 3 תשובה חלקית: נימוק מפורש, הכולל שני רכיבים, או נימוק המכיל שלושה רכיבים אך הניסוח שלו לקוי, כלומר - לא מפורש, מכליל מדי וכדומה.

- לפי שורש המילים והמשמעות. הם שהן נגדיות או דומות.
- **הערה:** "שהן נגדיות" - מקלקל את התשובה.
- לפי השורש של כל מילה, ולפי מילים נרדפות - קרובות.
- **הערה:** מכליל מדי.
- א. בזוגות המונחים היו משותפים.
- ב. חלק מהמקרים השורש של שתי המילים היה שווה.
- א. המילים דומות אחת לשניה.
- ב. יש בהם בערך אותם אותיות.

רמה 2 תשובה חלקית: נימוק מפורש, הכולל רכיב אחד, או נימוק המכיל שני רכיבים אך הניסוח שלו לקוי, כלומר - לא מפורש, מכליל מדי וכדומה.

- לפי השורש ולפי החרוז.
- **הערה:** ציין כאן דבר והיפוכו. אין כאן כל קשר לחרוז.
- א. המשותף לכל זוג הוא שלכל זוג יש את אותו השורש.
- ב. המשותף לכל זוג הוא המשמעות שונה.
- **הערה:** המילה "שונה" מקלקלת.
- נימוק 1: מורכב מאותה מילה.
- **הערה:** ניסוח מכליל ולא מדויק - שימוש במילה **מילה** במקום במונח **אות**.
- נימוק 2: מאותה משמעות.

רמה 1 תשובה חלקית: הנימוק אינו מספק או אינו נכון.

- סידרתי לפי מילים נרדפות, לפי איך שהמילים נשמעות.
- מה שמשותף לכל זוג שלשניים יש אותן מילים.

3. תנו ארבע דוגמות חדשות משלכם לזוגות מילים כאלה ...

מטרה

להפיק זוגות של מילים שיש להן קשר צורני וסמנטי.

מחווה (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: 4 דוגמות מתאימות, הכוללות זוגות של מילים משורש זהה ובעלות משמעות כללית משותפת, כלומר - שייכות לאותה משפחת מילים. במקרה של חוסר בהירות בגלל העדר ניקוד - יש להוריד את רמת התשובה.

הדוגמות של התלמידים צריכות להיות בקשר של **שורש** ולא בקשר של **בסיס** ושל **מוספית גזירה**, כגון: **כּוּס-כּוּסִית** (= בסיס **כּוּס** + מוספית הגזירה **-ית**); **מחשב-מחשבון; פּרָט-פּרָטִי**.

- משלוח-שליח, פּתח-פתיחה, יְדוּשׁוּת-מְדוּשׁוּת, סיפור-סִפּוּר
- מבחן-בוחן, הצטלמה-צֶלַם, התרחקה-רָחוּקָה, נהנתה-הִנָּחָה
- מאכל-אכלנו, הובלתי-הוּבַלְתִּי, מטייל-טִיּוּלִים, נשמר-שִׁמּוּרִים

רמה 3 תשובה חלקית: 3 דוגמות מתאימות. במקרה של חוסר בהירות בגלל העדר ניקוד - יש להוריד את רמת התשובה.

רמה 2 תשובה חלקית: 2 דוגמות מתאימות.

- אָהַב-אָהַבְתָּ, שָׁמַח-שָׁמַחְתָּ, שלם-השלמה, חלוץ-מחלץ
- הערה:** שתי הדוגמות הראשונות כאן אינן טובות, כי הן בנטייה.

רמה 1 תשובה חלקית/שגויה: דוגמה אחת מתאימה או כל הדוגמות אינן טובות.

- כיסא-ישיבה, חולה-מטופל, פתיחה-נעילה, עיפרון-מחוק
- שנוא-שנאה, כרוב-מלאך, עדי-תכשיט, סנדלים-סנדלר

הערה: רק הדוגמה הראשונה טובה. הדוגמות השנייה והשלישית הן מילים נרדפות, והאחרונה היא דוגמה לקשר של **בסיס ומוספית גזירה** ולא לקשר של **שורש** (**סִנְדָּל** = בסיס; **סִנְדָּלָר** = בסיס + סיומת **-ר**).

4. מה ההבדל בקשר בין המילים: אָהַבְתָּ-אָהַבְתָּ-הִתְאַהַבְתָּ לביין מְקַדְחִים-קְדַחְתָּ...?

מטרה

להבחין בין קשר צורני וסמנטי (משמעות השורש) לבין קשר אורתוגרפי/פונולוגי (כתיב/צליל).

מחווה (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: התייחסות לכל חלקי הסעיף (**א'ה'ב'** מול שני הזוגות האחרים). אזכור מפורש של הדמיון ושל השוני, כולל ניסוח של הכללה מדויקת.

תשובה אפשרית:

במילים: **אהבה-אהוב-התאהבות** - יש קשר של שורש ושל משמעות. בשני הזוגות האחרים יש אמנם קשר של זהות בשורש אך המשמעות שונה. אין זה קשר של משפחת מילים: **צָמַר** - הוא שיער רך וסמיד שעל עורם של בעלי חיים שונים, שממנו טווים חוטים המשמשים לסריגת בגדים ועוד. ואילו **צמרת** היא הענפים שבראש העץ; **מקדח** = מכשיר לקדיחת חורים, **קדחת** = שם של מחלה.

- לזוגות המילים צמר-צמרת, ומקדח-קדחת שורש דומה וצליל דומה, אך הן אינן קשורות במשמעותן. לעומת זאת המשמעות של המילים אהבה-אהוב-התאהבות קשורות זו לזו.
- אהבה-אהוב-התאהבות: אותה משמעות, אותו שורש א.ה.ב. צמר צמרת / מקדח-קדחת: רק האותיות דומות והמשמעות שונה.

- רמה 3** התייחסות לשני חלקי הסעיף (א'ה'ב' מול שני הזוגות האחרים). אזכור של הדמיון ושל השוני בניסוח פחות טוב.
- צמר וצמרת / מקדח וקדחת משמעות המילה שונה, אהבה, התאהבות ואהוב - משמעותם של המילים זהה.
- הערה:** הורדנו את רמת המחונן בגלל הניסוח הלא מדויק. המשמעות אינה זהה; לא צוין שיש קשר.
- רמה 2** תשובה חלקית: אזכור של חלק אחד מתוך פרטי הסעיף, חוסר הכללה או ניסוח גרוע.
- ההבדל ביניהם שיש לכל אחד מהם משמעות שונה. מפריע זה משהו שעושה בלגן. ההבדל בין מקדח לקדחת שמקדח זה משהו שקודחים אתו וקדחת זו מזלה.
- הערה:** התשובה אינה מפורשת מספיק: התייחסות ספציפית לזוגות המילים בלי לעשות הכללה; התייחסות לכל פריט בנפרד.
- יש להם אותו שורש, המשמעות של המילים שונה.
- הערה:** לא צוין לאיזו קבוצה מתייחסים.
- לראשונים יש אותו השורש בכל המילים ולשניים יש את אותו המשמעות את אותו הסבר.
- הערה:** הדברים נכונים, אך נהפכו היוצרות - המשמעות מיוחסת לזוגות האחרונים.
- רמה 1** תשובה חלקית/שגויה: אין כמעט הסבר.
- אותה משמעות
  - לא באותו ניקוד
  - שהמילה אהבה האות השנייה באות ה (מתמשכת) וצמר ומקדח - צ,ק.

5. לאיזו מסקנה אפשר להגיע לגבי הקשר... בין שורש לבין משמעות?

05

מטרות

- לבדוק יכולת הסבר בנושא הקשר בין שורש לבין משמעות.
- לבדוק ניתוח לשוני של מילים וכן השוואה והסקת מסקנות על הקשר שורש-משמעות.

מחונן (כולל הסברים ודוגמות)

- רמה 4** תשובה מלאה: התייחסות לשני הפנים של השורש (צורה ומשמעות), כולל ניסוח ברור ומפורש. יש מקרים של קשר צורני בלבד - קשר של כתיב (קשר אורתוגרפי) - ללא קשר של משמעות. חשוב מאוד שבתשובות יופיעו המושגים **שורש**, **משמעות** או דומים להם, כגון: **קשר**.
- לעיתים יש קשר בין השורש לבין המשמעות ומילים עם שורשים דומים הן בעלות משמעות דומה ולעיתים אין קשר ביניהם ומילים ששורשיהן דומים בעלות משמעות שונה לחלוטין.
  - אם השורש זהה אין זה סימן שהמשמעות זהה. אם המשמעות זהה אין זה סימן שהשורש זהה.
  - שלא לכל מילה עם אותו שורש יש אותה משמעות.

- רמה 3** התייחסות לפן אחד, או ניסוח לקוי של רמה 4.
- השורש לפעמים דומה וגם זהה אבל לא תמיד למילים כאלה המשמעות קשורה זו בזו.
  - **הערה:** הניסוח לקוי, ולכן יש ירידה ברמת המחוון.
  - המסקנה שמגיעים אליה היא שמילים שיש להם את אותו השורש יש להם משמעות כמעט אותו דבר ויש ביניהם משהו משותף.
  - שאותו השורש זה אותו המשמעות.
  - **הערה:** התייחסות לפן אחד בלבד - פן המשמעות.
  - אפשר להגיע למסקנה שהמילים דומות מקדח-קדחת אבל הם בכלל שונות וזה המשמעות של המילה למרות שיש להם שורש דומה אבל זה לא קשור אחת לשנייה.
  - **הערה:** היצמדות לדוגמות ללא הכללה.
  - שיש מילים שרק דומות בשורש שלהם אבל יש מילים שדומות לשניה במשמעות שלהם.
- רמה 2** הסבר מעורפל שלא מלמד על התופעה או היצמדות לדוגמות בלי הכללה.
- אפשר לנתח את השורש לכל מיני מילים בעברית.
  - שיש מילים שיש אותם משמעות ויש מילים שלא אותה משמעות מהווה השורש.
  - המסקנה היא שבעברית ומשורש אחד נוצרו מילים רבות, ש. עצם, ש. תואר, ש. פעולה ופעלים.
  - **הערה:** תשובה חלקית מאוד, כי יש התייחסות רק לשורש.
- רמה 1** הסבר חלש ולא מספק.
- הקשר שקיים זה שבשתי הקבוצות לכל קבוצה יש את הדבר המשותף שהוא את אותו הסדר שיש לכולם למשל באהבה, אהוב התאהבות הכל קשור לאהבה.
  - שהוא שונה מדבר לדבר

6. לניכום שישה משפטים שונים, שהמילה קרוב משותפת להם. ...

06

מטרה

לפתח חשיבה סמנטית הקשורה לגוני משמעות.

מחוון (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: התאמה נכונה של כל ששת המשפטים להסבר המילוני.

משפט מספר	הסבר מילוני
2, 6	יחול בעוד זמן קצר.
4	נמצא במרחק קצר ממשוהו או ממשישוהו, נמצא לידו.
1	דומה לדבר אחר; קיים קשר הדוק בינו לבין דבר אחר.
3, 5	יש לו יחס קרוב עם מישוהו; קיים קשר של ידידות, של קרבה או של חיבה בינו לבין אחר; יש לו קשר הדוק עם משהו.

- רמה 3** תשובה חלקית: התאמה נכונה של 4-5 משפטים להסבר המילוני.
רמה 2 תשובה חלקית: התאמה נכונה של 2-3 משפטים להסבר המילוני.
רמה 1 תשובה חסרה/שגויה: התאמת משפט אחד או אין התאמה להסבר המילוני.

7. פְּרוּבִית - קְרוּאָן

07

א. האם מילים אלה שייכות למשפחת המילים של קרוב? הסבירו מדוע. ...
ב. במה המילים האלה דומות למילה קרוב?

מטרות

לבדוק ערנות פונולוגית, מודעות לכתיב, מודעות מילונית וכן חשיבה אנליטית על היבטים שונים של המילה.

מחונן (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: ניסוח מפורש, המזכיר צליל שווה, כתיב שונה (שורש) ומשמעות שונה.

תשובה אפשרית:

א. המילים לא שייכות למשפחת המילים של **קרוב**, כי הן משורש אחר, והמשמעות שלהן שונה לגמרי.

ב. הן דומות בצליל העיצורים k, r, v.

■ א. לא, אין להם את אותו השורש.

ב. כמעט אותן האותיות, רק בצלילים שנשמעים אבל בכתיבה, זה שונה לחלוטין.

■ א. כרובית - לא, כי זה ירק. קרואן - לא, זה מבוטא באופן דומה אבל הפירוש שונה.

ב. המילים דומות בצליל.

■ א. לא, כי אין להם אותה משמעות של המילה "קרוב".

ב. בצליל ובחלק מהאותיות.

רמה 3 ניסוח לקוי ומעורפל של כל המרכיבים ברמה 4, או אזכור של שני מרכיבים בלבד.

■ א. לא, כיוון שכרובית אולי זה נשמע אותו דבר אבל בכלל זה ירק, ואין קשר לקרוב

וקרואן זה בית קטן ואין קשר לקרוב.

ב. באיך שהם נשמעות הכול בכ.ר.ב. ק.ר.ב. ק.ר. אבל נשמעות אותו דבר.

■ א. לא, הם לא שייכים מפני שהם לא כתובות באותה שורש וגם אין להם משמעות כמו

של המילה קרוב.

ב. הם דומות איפה בכתיבה שלהם.

הערה: חסרה כאן ההתייחסות לצליל.

רמה 2 תשובה חלקית: ניסוח לקוי ומעורפל של כל המרכיבים ברמה 3, או אזכור של מרכיב

אחד בלבד.

■ א. לא, זה בכלל לא קשור זה, וכול זה מקום לינה אז זה לא קשור.

ב. בשום דבר חוץ מזה שיש קצת אותם אותיות.

- א. כן, בגלל שבכל אחת מהמילים מסתתרת המילה קרוב.
  - ב. כרובית - קרוב.
- הערה:** תשובה ילדותית, המצביעה על חוסר הבנה של שורש.

רמה 1 אין התייחסות לדמיון ולשוני בין המילים.

8. חלקו... לשלוש קבוצות. מדוע חילקתם... כך? האם אתם מוצאים דרגות שונות...? מה משותף לכל הקבוצות?

08

מטרות

לבדוק הבנה של מבנה המילון וכן יכולת הבחנה בין דרגות שונות של קשר בין מילים: הבדל מובהק במשמעות לעומת גוני משמעות.

הערה

הסעיף תוקן בעקבות הניסוי, לכן אין דוגמות לתשובות תלמידים.

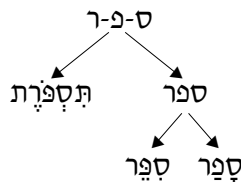
מחונן (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: מיון נכון לשלוש קבוצות, כולל הסברים טובים על סוג הקשר ועל דרגות הקשר - בניסוח טוב.

תשובה אפשרית:

קבוצה א: סַפֵּר, סַפֵּרָה, סַפֵּר; קבוצה ב: סַפֵּר, סַפֵּרָה, סַפֵּר; קבוצה ג: מְסַפֵּרָה, תְּסַפֵּרָה, סַפֵּרָה.

הקשר בין שלוש קבוצות המילים האלה הוא קשר של השורש ס'פ'ר'. הקשר בין קבוצה א לקבוצה ב הדוק יותר, כי הוא קשור למשמעות (קשור להגדה), ואילו הקשר בין קבוצות א+ב לבין קבוצה ג הוא רק קשר צורני ואורתוגרפי (צליל וכתב).

רמה 3 תשובה חלקית: מיון נכון לשלוש קבוצות בניסוח פחות טוב מהרמה הקודמת; מיון נכון של הקבוצות בלי ציון סוג הקשר או דרגות הקשר.

רמה 2 תשובה חלקית: מיון חלקי לקבוצות; קשר לא נכון.

רמה 1 תשובה חסרת משמעות: מיון שגוי לקבוצות, הסבר מורפולוגי כלשהו על מבנה המילה; אמירה מכלילה - לא לעניין.

- רמה 3** תשובה חלקית: סימון נכון של שלושה זוגות כנדרש, ובזוג אחד - תשובה חלקית.
 ■ זִיקָה-זִיקָה - סוג הקשר: צליל; אָבֶק-נָאָבֶק - סוג הקשר: צליל, כתיב; סָגוּר-מְסָגְרֵת - סוג הקשר: משמעות, צליל וכתיב; כָּרִישׁ-קָרֶשׁ - סוג הקשר: צליל וכתיב.
הערה: טעות בבחירת התלמיד בקשר - כתיב.
- רמה 2** תשובה חלקית: סימון נכון של שני זוגות כנדרש, ובשני הזוגות האחרים - תשובה חלקית או שגויה.
- רמה 1** תשובה חלקית או שגויה: סימון נכון של זוג אחד, ובאחרים - תשובה חלקית או שגויה.

11. מעל אחת מחנויות הירקות... שלט פרסומת: אני לא יקרן - אני ירקן!
לאיזו מטרה... מה המסר... על מה משחק המילים מבוסס?

11

מטרות

- א. לבדוק מודעות אורתוגרפית, סמנטית, תוך קישור פונקציונאלי למקום ולמטרה, שלשמה נכתב השלט.
 ב. לעורר מודעות להשפעה ולעוצמה של המילה הכתובה.

מחווה (כולל הסברים ודוגמות)

- רמה 4** תשובה נכונה: הסבר פרגמטי, קישור בין הפרגמטיקה ללשון והסבר לשוני.
תשובה אפשרית:
 הירקן רוצה להעביר מסר לקונים שהוא מוכר ירקות לא יקרים, כדי שייכנסו לחנות ויקנו בה. הוא משתמש במשחק מילים כדי למשוך את תשומת לב הקוראים בדרך הומוריסטית מעניינת. הוא מצליח לעורר חיוך ולמשוך תשומת לב בגלל הפער בין הדמיון הצלילי של המילים "ירקן-יקרן" לבין המשמעות השונה שלהם. ייתכן שהשלט החביב הזה יעזור לעוברים ברחוב לזכור את חנות הירקות הזאת.
 משחק המילים בשלט מבוסס הן על חריזה והן על חילופין בסדר עיצורי השורש. יש דמיון בצליל, דמיון בעיצורי השורש, שינוי במשמעות!
- רמה 3** תשובה חלקית: חסר הסבר פרגמטי או הסבר על הקשר בין הפרגמטיקה ללשון. ברמה זו חובה לתת הסבר על המרכיב הלשוני!
- רמה 2** תשובה חלקית: הסבר פרגמטי ו/או קישור בין הפרגמטיקה ללשון, אך אין הסבר לשוני על חריזה ועל חילופי סדר העיצורים.
- רמה 1** הסבר חלקי, מעורפל או שגוי.

12. בדיחות וחידות חביבות על כולנו... הסבירו על מה הבדיחידה שלפניכם מבוססת.

מטרה

לבדוק מודעות לדמיון בצליל, לשוני בכתיב ולמשמעות של שורשים שונים.

הערה

הקשר בין המילה **חירות** למילה **התחרט** נובע מידיעה של סיפור יציאת מצרים.

מחון (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: הכללה על "כאילו" אותו השורש. התייחסות לצליל דומה, לכתוב שונה, למשמעות שונה.

■ החירות דומה לשורש של התחרט, הצליל של חירות והתחרט דומה, אבל המשמעות שונה וזה באמת מה שהיה בתקופת התנ"ך.

■ לשון נופל על לשון - החליפו את הצליל אות מילה דומה, המילה חירות והתחרט הן בעלות לשון נופל על לשון.

רמה 3 התייחסות למשמעות, לצליל ולכתיב, אך אין הכללה מפורשת הקשורה לשורש.

רמה 2 תשובה חלקית: ציון של מרכיב אחד בלבד - משמעות שונה או צליל דומה.

■ כי זו אותה צליל ואותה משמעות.

הערה: השימוש במילים "אותה משמעות" שגוי.

■ על צליל האותיות הדומה ועל הכתיב הדומה.

הערה: השימוש במילים "הכתיב הדומה" אינו מדויק.

רמה 1 תשובה חלקית: התייחסות לקשר לשוני כלשהו, גם אם הקשר שגוי.

■ הם בנויים על חרוזים.

הערה: אמנם חריזה היא מרכיב לשוני, אך הוא אינו נכון במקרה זה. המילים

חירות-התחרט אינן חרוזים.

13. הזמר-אמן... אהב לשחק במילים ובצלילים... מהו משחק המילים... וכיצד בועלת דו-המשמעות... ?

מטרה

לזהות משמעות דומה במילים משורשים שונים (שורש שונה - משמעות דומה).

הערה

כיוון שזהו סעיף קשה, אנו עושים "הנחות" בכל מה שקשור לניסוח, כלומר - אין מורידים רמה על ניסוח לקוי. חשוב לציין: המילון המאוחר - אוצר המילים של התלמידים (בשונה מהמילון המוקדם) מורכב מקולוקציות¹ בנוסח **חג ומועד**, ולכן חשוב לאתר בו הימצאות של קולוקציות כאלה.

¹ **קולוקציה** - בלשנות: צירוף של מילים בלשון בסדר הנותן משמעות, ובעיקר צירוף שגור של מילים, כגון: **מעשן כבד, הרים את האף וכד'.** (רב-מילים, המילון השלם עברי-עברי, 1997).

מחווין (כולל הסברים ודוגמות)

רמה 4 תשובה מלאה: קישור בין הצירוף **חג ומועד** לבין הצירוף **מועד ונופל** וציון שתי המשמעויות של **מועד**.

תשובה אפשרית:

השם של התקליט מכיל שני ביטויים:

הביטוי **חג ומועד** - חג, הקשור לחגיגה, ומועד שהיא מילה הקשורה אף היא ליום חג - יום שמחה, "מועדים לששון".

הביטוי **מועד ונופל** - מועד, כלומר מאבד את שיווי המשקל, נכשל, וכתוצאה מכך נופל.

אך ניתן לפרק את המילים של הצירוף גם בצורה אחרת ולהבין משהו שונה: למילה **חג** יש משמעות נוספת. חג הוא גם משהו שמסתובב, זו בצורה מעגלית. ואז יש תהליך: משהו מסתובב, חג, מועד = נכשל, מאבד את שיווי המשקל, ונופל. מאיר אריאל משתמש בשורשים שונים (ח'ג', ח'ו'ג', ח'ו'ג'), בעלי צורה גרפית זהה - צליל ומשמעות שונים (**חג-מועד**), ומנצל את דו-המשמעות שנוצרת. כמו כן הוא מנצל את דו-המשמעות של המילה **מועד**:

1. מועד = הפועל נופל (שורש מ'ע'ד')

2. מועד = שם עצם שפירושו: יום חג (שורש י'ע'ד')

■ הכוונה בשם היא שכאילו מישהו מסתובב ואז מועד (עומד ליפול) ואז הוא נופל. והפירוש השני הוא שחג ומועד (חגים ומועדים). הוא התבסס כאן על אותה המילה באותה כתיב, צליל אבל לא באותו משמעות.

הערה: זאת התשובה הטובה ביותר שמצאנו, אך גם היא אינה מושלמת, כי במשפט: "הוא התבסס כאן על אותה המילה באותה כתיב, צליל..." לא צוינה במפורש הכוונה למילה **מועד**.

רמה 3 תשובה חלקית: התייחסות רק למשמעות הכפולה של המילה **מועד**.

■ הכוונה בשם זה היא: דו-משמעות מצד אחד הוא מתכוון לחג ומועד - חגים, שמחה, ואילו מצד שני הוא הוסיף את המילה נופל וזה מביא משמעות שונה לשם. שהוא: חג - הסתובב, מועד - נופל, ונופל - נופל. זאת אומרת משמעות אחרת נהייתה רק מהוספת מילה אחת ששינתה את המשמעות של השם.

רמה 2 תשובה חלקית: עיסוק בשתי מילים מתוך השלוש; עיסוק לשוני בלי לקשר ביניהן.

■ חג סביב עצמו כמו מחוגה - מסתובב מועד - בתהליך של נפילה ונופל - נפילה של ממש.

■ המשמעות של קטע זה שקודם מסתובבים, מועדים ונופלים.

רמה 1 תשובה שגויה: הסבר לשוני כלשהו לא לעניין.

■ וזה הוא המציא את השיר הזה בחגים ובמועד ובסוף הוא נפל.

חג ומועד ונופל – ריכוז המחוונים למשימה

רמה 1	רמה 2	רמה 3	רמה 4	עמוד	סימול מחשב
סידור נכון של 5 זוגות של מילים או פחות.	סידור נכון של 6-7 זוגות של מילים.	סידור נכון של 8-10 זוגות של מילים.	סידור נכון של 11-12 זוגות של מילים.	2	01
הנימוק אינו מספק או אינו נכון.	נימוק מפורש, הכולל רכיב אחד, או נימוק המכיל שני רכיבים אך הניסוח שלו לקוי.	נימוק מפורש, הכולל שני רכיבים, או נימוק המכיל שלושה רכיבים אך הניסוח שלו לקוי.	נימוק מפורש, הכולל שלושה רכיבים: צורני (צליל), סמנטי (משמעות), אורתוגרפי (כתיב).	2	02
דוגמה אחת מתאימה או כל הדוגמות אינן טובות.	2 דוגמות מתאימות.	3 דוגמות מתאימות.	4 דוגמות מתאימות, הכוללות זוגות של מילים משורש זהה ובעלות משמעות כללית משותפת, כלומר: שייכות לאותה משפחת מילים.	3	03
אין כמעט הסבר.	אזכור של חלק אחד מתוך פרטי הסעיף, חוסר הכללה או ניסוח גרוע.	התייחסות לשני חלקי הסעיף (א'ה'ב' מול שני הזוגות האחרים). אזכור של הדמיון ושל השוני בניסוח פחות טוב.	התייחסות לכל חלקי הסעיף (א'ה'ב' מול שני הזוגות האחרים). אזכור מפורש של הדמיון ושל השוני, כולל ניסוח של הכללה מדויקת.	4	04
הסבר חלש ולא מספק.	הסבר מעורפל שלא מלמד על התופעה או היצמדות לדוגמות בלי הכללה.	התייחסות לפן אחד, או ניסוח לקוי של רמה 4.	התייחסות לשני הפנים של השורש (צורה ומשמעות) כולל ניסוח ברור ומפורש. יש מקרים של קשר צורני בלבד.	5	05
התאמה של משפט אחד, או אין התאמה להסבר המילוני.	התאמה נכונה של 2-3 משפטים להסבר המילוני.	התאמה נכונה של 4-5 משפטים להסבר המילוני.	התאמה נכונה של כל 6 המשפטים להסבר המילוני.	6	06
תשובה שגויה, אין התייחסות לדמיון ולשוני בין המילים.	ניסוח לקוי ומעורפל של כל המרכיבים ברמה 3, או אזכור של מרכיב אחד בלבד.	ניסוח לקוי ומעורפל של כל המרכיבים ברמה 4, או אזכור של שני מרכיבים בלבד.	ניסוח מפורש, המזכיר צליל שווה, כתיב שונה (שורש) ומשמעות שונה.	7	07
מיון שגוי לקבוצות; הסבר מורפולוגי כלשהו על מבנה המילה; אמירה מכלילה - לא לעניין.	מיון חלקי לקבוצות; קשר לא נכון.	מיון נכון ל-3 קבוצות, בניסוח פחות טוב מהרמה הקודמת; מיון נכון בלי ציון סוג הקשר או דרגות הקשר.	מיון נכון ל-3 קבוצות, כולל הסברים טובים על סוג הקשר ועל דרגות הקשר - בניסוח טוב.	8	08
משפחת מילים, המכילה 2 מילים או פחות.	משפחת מילים, המכילה 3-5 מילים.	משפחת מילים, המכילה 6-8 מילים.	משפחת מילים, המכילה 9-10 מילים ויותר.	9	09
סימון נכון של זוג אחד, ובאחרים - תשובה חלקית או שגויה.	סימון נכון של 2 זוגות כנדרש, וב-2 הזוגות האחרים - תשובה חלקית או שגויה.	סימון נכון של 3 זוגות כנדרש, ובזוג אחד - תשובה חלקית.	סימון נכון של כל 4 הזוגות כנדרש.	9	10

רמה 1	רמה 2	רמה 3	רמה 4	עמוד	סימול מחשב
הסבר חלקי, מעורפל או שגוי.	הסבר פרגמטי ו/או קישור בין הפרגמטיקה ללשון, אך אין הסבר לשוני, על חריזה ועל חילופי סדר העיצורים.	חסר הסבר פרגמטי אחד או הסבר על הקשר בין הפרגמטיקה לבין הלשון. ברמה זו חובה לתת הסבר על המרכיב הלשוני!	הסבר פרגמטי, קישור בין הפרגמטיקה ללשון, והסבר לשוני.	10	11
התייחסות לקשר לשוני כלשהו, גם אם הקשר שגוי.	ציון של מרכיב אחד בלבד: משמעות שונה או צליל דומה.	התייחסות למשמעות, לצליל ולכתיב, אך אין הכללה מפורשת הקשורה לשורש.	הכללה על "כאילו" אותו השורש. התייחסות לצליל דומה, לכתיב שונה, למשמעות שונה.	11	12
הסבר לשוני כלשהו לא לעניין.	עיסוק ב-2 מילים מתוך ה-3; עיסוק לשוני בלי לקשר ביניהן.	התייחסות רק למשמעות הכפולה של המילה מועד .	קישור בין הצירוף חג ומועד לבין הצירוף מועד ונופל וציון שתי המשמעויות של מועד .	11	13